

LISBETH HELLVIN
JOHAN TORSTENSSON

Internationell handel och ekonomisk utveckling i tredje världen*

Lisbeth Hellvin och Johan Torstensson ger här en översikt över den omfattande forskning som har bedrivits under senare år kring handel och ekonomisk utveckling i tredje världen. Den visar att det är länder som har valt en handelsorienterad utvecklingsstrategi som har fått snabbast tillväxt, men också att en sådan strategi, om den kompletteras med andra åtgärder, kan ge minskad arbetslöshet och bidra till en jämn inkomstfördelning. En slutsats är att Sverige bör ta bort de importhinder som finns för varor från u-länder.

Det senaste året har två artiklar i *Ekonomisk Debatt* behandlat skilda aspekter av utvecklingsekonomi (Bigsten [1988] och Lundahl [1988]). I sin översiktsartikel konstaterar Mats Lundahl att teoriansatserna inom utvecklingsekonomin blivit något mer anspråkslösa de senaste 20 åren (Lundahl [1988]). De ansatser som förklarar utveckling och underutveckling genom ett fåtal enkla variabler har kommit i skymundan. Samtidigt, konstaterar Lundahl vidare, växer insikten sig starkare att den neoklassiska teorin har mycket att erbjuda utvecklingsekonomin.

Inom få områden är dessa konstateranden så relevanta som inom forskningsfältet utrikeshandel och utveckling. Under 1950- och 1960-talen hade många utvecklingsekonomer en negativ inställning till utrikeshandel (se t ex Singer [1950], Prebisch [1959], Myrdal [1957]). De rekom-

menderade istället, i motsats till implikationerna av neoklassisk teori, satsning på imports substitution. Men, som Lundahl slår fast, dessa tankegångar har kommit att vederläggas av modern forskning.

Emellertid har också uppfattningen om handelspolitiken som det viktigaste medlet för utveckling kommit att ifrågasättas. Erfarenheterna från de framgångsrika nya industriländerna i Sydostasien tycktes inledningsvis ge stöd för handelspolitikens stora betydelse. En mer djupgående forskning har emellertid visat på den vikt som måste läggas vid institutionella förhållanden för att rätt kunna förklara dessa länders framgångar. De åsikter om skilda handelsstrategier och utveckling som Peter Svedberg framförde i två artiklar i *Ekonomisk Debatt* står sig relativt väl ett decennium senare (Svedberg [1979], [1980]). Svedberg hävdade att institutio-

Fil kand LISBETH HELLVIN och fil kand JOHAN TORSTENSSON är doktorander vid Nationalekonomiska institutionen, Ekonomihögskolan i Lund. Torstensson är också verksam vid Institutet för ekonomisk forskning vid Ekonomihögskolan.

* Vi tackar Göte Hansson och Anders Danielsson för värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna artikel. Diskussioner om utveckling och utrikeshandel vid internationella gruppens seminarier på Nationalekonomiska institutionen i Lund har också varit av betydelse. Johan Torstensson tackar Institutet för ekonomisk forskning vid Ekonomihögskolan i Lund för finansiellt stöd.

nella faktorer såsom underutvecklingsbetingade restriktioner och i-ländernas bristande vilja att släppa in u-länderna på sina marknader begränsade de potentiella positiva effekterna av en exportorienterad utvecklingsstrategi. I denna artikel kommer vi dock att ge uttryck för en mer optimistisk inställning till möjligheterna för u-länder att med framgång föra en exportorienterad handelspolitik.

Ideologi, mål och verklighet

U-landspolitik är ett ämne som regelbundet uppmärksammas i svensk politik. I valrörelsen 1988 var svensk handelspolitik mot u-länder en aktuell fråga.¹ Utrikeshandels betydelse för tredje världen är en fråga där det känslomässiga engagemanget ofta är stort och åsiktskillnaderna klara och betydande. Tyvärr förekommer det dock nästan lika många missuppfattningar som åsikter i debatten. Ett av skälen till detta är att åsikterna på detta område ofta är starkt ideologiskt färgade. Detta behöver naturligtvis inte vara negativt. Ideologier är viktiga. Deras inverkan bör dock begränsas till diskussioner rörande ekonomins målsättningar.² Ekonomisk teori och empiri är redskap som, om de inte säger hela sanningen, åtminstone ger en fingervisning om vilka effekterna blir av olika åtgärder. Det är därför intressant att se vad modern ekonomisk forskning har att säga om sambandet mellan ekonomisk utveckling och internationell handel.

I den allmänna debatten framstår det ofta som en självklarhet att handeln mellan u- och i-länder är "orättvis" och att i-länderna exploaterar fattigdomen i u-länderna genom utrikeshandel. Detta är anmärkningsvärt. Många annars inte alltför radikala debattörer har anammat åsikter som i mycket emanerar från den sk beroendeskolans idéer, där huvudtanken är att i-länder uppnår utveckling och u-länder blir kvar i underutveckling vid ett

oreglerat handelsutbyte.³ I sin förlängning har denna skola lett till kraven på en "ny ekonomisk världsordning". Ett krav som i Sverige har kommit att stödjas av nästan alla betydande åsiktsinriktningar (Södersten [1987] s242).

Kvarstår gör också det faktum att Sverige i sin handelspolitik diskriminerar tredje världen, dels genom att undanta de produkter vilka u-länder kan förväntas ha komparativa fördelar i från en i övrigt liberal handelspolitik, men också genom att inom vissa produktgrupper direkt diskriminera mot u-länder (Södersten [1987] s237-240).⁴ Detta är inte en unik politik från Sveriges sida, utan den typ av handelspolitik som de flesta i-länder bedriver (se Hansson [1984] och Bhagwati [1988]).

När vi i denna artikel diskuterar utveckling sätter vi detta ofta synonymt med ekonomisk tillväxt. Självklart är det en ansats som har stora brister, och läsaren får hålla detta i minnet.⁵ Förutom ekonomisk tillväxt tar vi dock också upp frågan om hur handelspolitik påverkar inkomstfördelning och sysselsättning i tredje världen. Ideologier och politiska värderingar bör spela en roll när det gäller ekonomiska målsättningar. Ändå kritise-

¹ Vi avser framförallt den debatt som fordes mellan folkpartiet och miljöpartiet.

² Därmed inte på något sätt sagt att distinktionen mellan mål och medel är lätt att göra. Blaug [1980] och Sen [1970] diskuterar varför gränslinjen mellan positivt och normativt kan vara besvarligare att dra än vad ekonomer, och andra samhällsvetare, i allmänhet tror.

³ För översikter se Blomström & Hettne [1981] samt Lundahl [1988]

⁴ När detta skrivs har regeringen aviserat att man planerar att avskaffa vissa handelshinder mot import av tekovaror. Det är oklart om detta bara kommer att gälla sk "frivilliga exportbegränsningar", dvs handelshinder som administreras av exportländer, eller om också importtullarna ska tas bort.

⁵ I Sen [1988] finns en stimulerande diskussion om vad som bör inkluderas i begreppet ekonomisk utveckling, och de brister som är förknippade med att sätta utveckling synonymt med ekonomisk tillväxt.

ras vissa u-länders politik ofta enbart på den grund att deras ekonomiska tillväxt varit alltför måttlig. Detta är ett misstag. De flesta länder i tredje världen har andra mål än enbart ekonomisk tillväxt. I många fall är detta endast ett sekundärt mål, medan jämn inkomstfördelning, utrotandet av akut fattigdom eller olika sk "icke-ekonomiska mål" (tex oberoende) prioriteras högre.⁶ Att då kritisera för bristande uppfyllnad av mål som enbart haft en underordnad roll är högst tveksamt. Om beslut angående målsättningar fattas i någorlunda demokratisk ordning, bör de mål som u-länderna själva ställt upp respekteras, och vara utgångspunkten för en analys där man kan utvärdera om de använda medlen varit de mest effektiva.

Utrikeshandelsteori och ekonomisk utveckling

Enligt ekonomisk teori leder frihandel för ett land med givna produktionsmöjligheter och perfekt fungerande marknader till en Pareto-effektiv situation, dvs en situation där ingen kan få det bättre utan att någon annan får det sämre (Corden [1984] s 69-76).⁷ Frågan är emellertid om detta har empirisk relevans för u-länder.⁸ Svaret på denna fråga bör bli ett försiktigt ja. Tveksamheten beror i första hand på det antagande om perfekt fungerande marknader som måste göras.⁹ Marknadsimperfectioner är vanliga i de flesta u-länder. De allra största snedvridningarna finns antagligen på faktormarknaderna; relativpriset på kapital är alltför lågt i ett stort antal u-länder.¹⁰ Ett land som rör sig mot en friare utrikeshandel kan då bli specialiserat på produktion av "fel" varor, dvs det exporterar alltför kapitalintensiva varor i jämförelse med landets "verkliga" komparativa fördelar. I detta fall kan ett borttagande av handelshinder leda till försämrad välfärd (Bhagwati [1971] s 86-87).¹¹

Fenomenet har studerats empiriskt i en omfattande studie utförd av National Bureau of Economic Research (NBER).¹² Resultaten från tolv u-länder bekräftar att snedvridningarna på faktormarknaderna är betydande i dessa länder. Trots det tycks dock elva av de tolv länderna exportera "rätt" varor, sett ifrån ett Heckscher-Ohlin-perspektiv, dvs varor som i produktionen är intensiva i användningen av den produktionsfaktor landet har, relativt sett, riklig tillgång till. Detta antyder att en friare utrikeshandel i dessa länder också ger en högre välfärd. Det finns också forskningsresultat som tyder på att det är den importsubstituerande politiken som bidragit till att snedvrida faktorpriserna (se tex Little et al [1970] s 87, Krueger [1984c] s 556).

Dynamiska effekter av handelspolitik

Hittills har vi enbart rört oss inom en statisk modell. Om vi antar att den förda

⁶ En redogörelse för olika medels effektivitet för att uppnå icke-ekonomiska målsättningar ges i Bhagwati & Srinivasan [1983], kap 24.

⁷ För de länder som kan påverka terms of trade gäller inte detta påstående i strikt mening. Genom att införa en "optimal" tull kan dessa länder förbättra sin välfärd under förutsättning att inte andra länder gör likadant.

⁸ Relativt lättlasta redogörelser för sambandet mellan utrikeshandelsteori och ekonomisk utveckling, kompletterat med redogörelser för empiriska undersökningar finns i Riedel [1988] och Milner [1988]

⁹ För en diskussion se Krueger [1984c] s 521-527 och 555-557.

¹⁰ I Krueger [1984 c] s 556 beräknas relativpriset på kapital vara lagre än vad som skulle blivit fallet med perfekt fungerande marknader i sju av åtta undersökta länder. För Pakistan är snedvridningen 316 procent (!!), för Hongkong 0 procent, och för de andra länderna mellan 11 och 87 procent.

¹¹ Det är dock viktigt att komma ihåg att tullar aldrig är den optimala lösningen för att komma till rätta med snedvridningar på inhemska marknader. I detta fall är faktorsubventioner den bästa ekonomisk-politiska åtgärden (se Bhagwati & Srinivasan [1983] kap 22).

¹² Krueger [1983], i Krueger [1984] ges en kortfattad sammanfattning.

handelspolitiken på sikt också kommer att påverka produktionsmöjligheterna kan det finnas en motsättning mellan statiska och dynamiska effekter av en viss handelspolitik. Det var under 1950- och 1960-talen vanligt att anta att en handelsbegränsande politik skulle ge positiva dynamiska effekter (Chenery [1961] s 19-25). Detta blev ett av argumenten för den importsubstituerande politik många u-länder kom att föra, argument som knappast besannades. På teoretisk väg kan vi inte säga mycket om vilken handelsregim som kommer utveckla välfärden bäst över tiden. I stället är detta en empirisk fråga.

Ett vanligt argument som grundar sig på tänkta dynamiska effekter är det för "uppfostringstullar". Argumentet baseras huvudsakligen på att "späda" branscher behöver tid för inläring innan de kan bli konkurrenskraftiga på världsmarknaden, även om landet på sikt kan förväntas ha komparativa fördelar inom branschen.¹³ Enligt ekonomisk teori är emellertid produktionssubventioner eller subventioner av utbildning mer effektiva medel (se t ex Chacholiades [1978] s 526-530).¹⁴

Under vilka förutsättningar bör man då ge stöd till en "späda" bransch? Ett första villkor är att landet har en potentiell komparativ fördel i produktionen av den vara man ger uppfostningsstöd. För länder i tredje världen bör det innebära varor som i produktionen är intensiva i användningen av utbildad arbetskraft. För det andra bör stödet begränsas tidsmässigt för att sätta press på företagen att redan från början sträva efter att uppnå internationell konkurrenskraft. Det är emellertid få länder i tredje världen som verkligen ställer den här typen av krav när uppfostringstullar införs (Bell et al [1984]).¹⁵

Empiriska undersökningar antyder att branscher som fått "uppfostningsstöd" ofta inte lyckas med att uppnå internationell konkurrenskraft. Ett exempel på detta ger Krueger och Tuncers studie av Turkiet (Krueger & Tuncer [1982] s 1142-1152). De konstaterar att späda branscher

med tullskydd inte lyckats reducera sina kostnader mer än andra branscher. Mlawa [1983] redovisar resultat som tyder på att produktiviten, både vad avser arbete och kapital, har fallit i textilindustrier som fått uppfostringsskydd i Tanzania.

En diskussion som påminner om denna är den om industriproduktion i sig, bortsett från eventuellt utnyttjande av komparativa fördelar, kan få positiva dynamiska effekter jämfört med råvaruproduktion, vilket i så fall skulle motivera en positiv särbehandling av industrisektorn. Detta är en alltför omfattande fråga för att besvaras här. Klart är emellertid att en utåtriktad handelspolitik, tvärt emot vad många tidigare trodde, tycks kunna öka industriproduktionen i samma utsträckning som en importsubstituerande politik (Pack [1988]).

Valet av utrikeshandelsregim kommer också påverka ett lands marknadsstruktur och detta ger dynamiska effekter på ekonomin. Genom import kan marknader som tidigare dominerats av inhemska monopol- eller oligopolföretag bli utsatta för ökad konkurrens. De länder som fört en importsubstituerande handelspolitik har ofta uppvisat begränsad konkurrens på sina inhemska marknader (Krueger [1980] och [1982]).

På en marknad där konkurrensen är hård kommer ineffektiva företag att slås ut snabbt och ersättas av mer effektiva producenter. Detta blir däremot inte fallet på marknader med ett fåtal producenter, som i de länder som för en importsubstituerande politik. Problemet för-

¹³Vår diskussion om "uppfostringstullar" bygger till en stor del på en utmarkt översiktsartikel av Bell, Ross-Larson & Westphal [1984].

¹⁴Eftersom produktionssubventioner inte också snedvrider konsumtionen såsom tullar gör. Se Bhagwati [1968] s 33-35

¹⁵Indien och Turkiet är två av många u-länder där en allman kravlöshet präglar uppfostningsstödet (Krueger (1974) och Bhagwati & Srinivasan (1975)

stärks av att investeringar ofta kräver importlicenser; licenser som utgår till företag på basis av tidigare försäljning. Systemet motverkar därför expansion av små företag och nyetableringar. Av dessa skäl är det osannolikt att monopolistiska företag som under lång tid varit skyddade från utländsk konkurrens efter en handelsliberalisering kan konkurrera på världsmarknaden, även om landet ifråga har komparativa fördelar på området.

Lösningen på problemet är att låta konkurrensen från utlandet öka. Orsaken till att detta är en nödvändig lösning är följande: de flesta företag opererar med fallande styckkostnader, åtminstone i ett visst produktionsintervall. De inhemska marknaderna i tredje världen är, mätt i köpkraft, små t o m i de folkrikaste länderna. Om regeringen i ett land på något sätt lyckas locka ett större antal inhemska företag till etablering på en liten marknad kommer det att leda till utnyttjade stordriftsfördelar, och därmed kanske till ännu högre priser än om ett monopolföretag dominerat marknaden.

Ytterligare ett exempel på handelspolitikens dynamiska effekter är dess betydelse för sparandet, och därmed kapitalbildningen.¹⁶ Sparandet kan förväntas öka till följd av att nationalinkomsten ökar. Eftersom den marginella benägenheten att spara, dvs den andel av inkomstökningen som sparas, ofta antas överstiga den genomsnittliga kan övergången till en friare utrikeshandel få till följd att både sparkvoten och det totala sparandet ökar (Bhagwati [1978]).

En annan effekt på sparandet kan emellertid också uppstå. Enligt det sk Stolper-Samuelson-teoremet bör de inhemska kapitalägarna gynnas av att handelsbegränsningar införs i tredje världen. Om den andel av kapitalinkomsten som sparas är högre än motsvarande sparkvot för löneinkomster innebär det att landets sparkvot minskar vid en liberalisering av utrikeshandeln. Vilken den sammanlagda effekten blir på sparandet genom val av

handelspolitik är det därför svårt att uttala sig om, men empiriska undersökningar antyder att sparandet blir högre vid en utåtriktad handelspolitik (World Bank [1987] s 90-91).

Denna diskussion har gällt fysiskt kapital. Vissa empiriska studier har dock visat att för att förklara det internationella handelsmönstret behöver vi, förutom utbildad arbetskraft och kapital, även inkludera humankapital i analysen (Torstensson [1987] s 580-582). Hur påverkar detta vår diskussion om handel och välfärd i tredje världen? Vi har tidigare påpekat att faktortillgångarna i ett land, inklusive humankapital, inte är för alltid givna utan kan förändras över tiden. Det finns de som menar att detta motiverar en restriktiv handelspolitik i u-länder (Stewart [1984] s 90). Argumentet går ut på att om u-länderna producerar efter sina initiala komparativa kostnader blir man specialiserad på produktion av varor intensiva i användningen av utbildad arbetskraft. Detta skulle leda till att det humankapital man tidigare hade skulle minska eller i bästa fall vara oförändrat. I sin tur skulle detta få till följd att lönenivån och tillväxten hålls nere.

Det finns skäl att vara skeptisk till denna tankegång. Om humankapitalet faktiskt ökar mest genom att producera humankapitalintensiva varor, och det finns speciella skäl att eftersträva denna ökning, bör inte handelsrestriktioner utan istället produktionssubventioner användas, då detta är ekonomiskt effektivare. Ett annat sätt att öka tillgången till humankapital är att utnyttja landets komparativa fördelar i produktionen av arbetsintensiva varor (dvs utbildad arbetskraft) för att därigenom få en effektiv resursallokering och hög nationalinkomst vilket ger möjligheter till omfattande investeringar i humankapital.

¹⁶För en tämligen utförlig diskussion se Bhagwati [1978] s 128-160.

Handelspolitik och ekonomisk tillväxt: empiriska resultat

Ett stort antal empiriska undersökningar har gjorts om sambandet mellan handelspolitik och ekonomisk tillväxt. De flesta studier tyder på att de länder som valt utåtriktade utvecklingsstrategier har uppnått en betydligt högre ekonomisk tillväxt än de länder som inriktat sig på en importsubstituerande handelspolitik.¹⁷ Detta samband tycks vara speciellt starkt fram till mitten av 1970-talet, dvs under den period då världshandeln expanderade och liberaliserades, varefter det blir svagare (Kavoussi [1984] s' 241-250 och [1985] s 379-392). Sambandet tycks samtidigt vara mindre utpräglat för fattiga än för något mer utvecklade u-länder (Singer & Gray [1988] s 400-403 och Helleiner [1986]). Några kommentarer kan göras till dessa resultat:

För det första är det uppenbart att den höga ekonomiska tillväxt som bl a de sydostasiatiska NIC-länderna fick uppleva var följden av övergången från en inåtvänd till en utåtorienterad handelspolitik (Balassa [1981] s 16-17 och Krueger [1984] s 138-139). Vidare antyder det faktum att den höga tillväxttakten har fortsatt under lång tid att också de dynamiska effekterna av denna policy-förändring var viktiga (Myint [1979] s 103-105 och Krueger [1984] s 138-139). Om dessa länder enbart uppnått resursallokeringsvinster borde tillväxtpotentialen snart tömts ut.

Hur har då politiken varit i de länder som lyckats bra?¹⁸ Klart är att de inte fört en laissez-fairepolitik. Marknadsingrepen har dock varit marknadskonforma och av klart begränsad omfattning. Handelspolitiken har, även om vissa åtgärder vidtagits som särbehandlar exporten positivt, snedvridit resursallokeringen i betydligt mindre utsträckning än vad fallet varit för de länder som inriktat sig på importsubstitution.

Vissa empiriska resultat tyder också på att detta alternativ, dvs en positiv särbe-

handling av exportproduktionen, är att föredra framför en laissez-fairepolitik. De exportbefrämjande åtgärderna fungerar som uppfostringsstöd och ger bl a företagen bättre möjligheter att utnyttja stor-driftsfördelar (Krueger [1980] s 290). Det är emellertid svårt att veta vad som beror på dessa åtgärder och vad som beror på att NIC-länderna snedvridit resursallokeringen mindre än länder som fört en importsubstituerande politik.

En andra slutsats av de empiriska undersökningarna om handelspolitikens betydelse är att världsmarknadsefterfrågan på u-landets exportprodukter är viktig (Singer [1988] och Singer & Gray [1988]). En uppmärksam diskussion är huruvida export av råvaror kan leda till ekonomisk utveckling på samma sätt som export av arbetsintensiva industrivaror. Två argument har anförts mot detta. Inkomst- och priselasticiteter är relativt låga för många råvaror, vilket bör leda till försämrade terms of trade och, allt annat lika, till en lägre nationalinkomstökning när exportproduktionen expanderar.¹⁹ Att närmare gå in i denna diskussion skulle föra oss för långt, men vi kan konstatera att många av de argument som anförts för konstant fallande terms of trade är minst sagt tvivelaktiga.²⁰ Det finns heller inga övertygande skäl varför en fri marknad inte skulle kunna hantera förändrade bytesförhållanden på ett optimalt sätt, och enbart förekomsten av fallande terms of

¹⁷För undersökningar gjorda på senare tid se tex Chow [1987], Heitger [1987], Ram [1985] och Feder [1982]. MacCarthy et al [1987] finner dock inget eller endast mycket svagt samband mellan valet av handelspolitik och tillväxt.

¹⁸For översikter se tex World Bank [1987] s 71, Krueger [1987], Frank et al [1978], Streeten [1982] och [1983], Krueger [1978], Diaz-Alejandro [1975], Burenstam Linder [1986].

¹⁹For formaliserade analyser av detta se Sodersten [1964] och Occampo [1986]. En översikt av empiriska resultat finns i Sapsford [1988].

²⁰Se Sodersten [1978] kap 13 för en kritik mot den sk Singer-Prebisch-tesen.

trade motiverar därför knappast avvikelser från en laissez-fairepolitik (Krueger [1984c] s 557). Det andra argumentet mot råvaruimport på exporten är att en sådan ger upphov till mer begränsade dynamiska effekter än export av industrivaror. Det har bl a hävdats att industrialisering ofta ger tämligen omfattande positiva externa effekter såsom ökat humankapital (Balassa [1978] s 50).

Den handelspolitik som de utvecklade länderna för påverkar efterfrågan på u-ländernas produkter. De första tjugofem åren efter andra världskriget var en period då världshandeln generellt liberaliserades. Ett flertal av de branscher som u-länder kan anses ha komparativa fördelar i (exempelvis textil-, konfektions- och skoindustrin samt jordbruksprodukter) berördes emellertid inte av handelsliberaliseringen. När protektionismen åter utvidgades under 1970-talet kom än en gång u-ländernas exportbranscher att drabbas i speciellt hög grad. Bl a riktade sig de nya icke-tariffära handelshindren, såsom "frivilliga exportbegränsningar", ofta mot u-länder (Hansson [1984] och Bhagwati [1988]).

En tredje erfarenhet är att riktigt fattiga länder kan ha svårare att uppnå ekonomisk utveckling genom utåtorienterade utvecklingsstrategier.²¹ En möjlig förklaring till detta kan vara förekomsten av onda cirklar. För att kunna utnyttja exportorientering som utvecklingsstrategi krävs en någorlunda väl fungerande social och fysisk infrastruktur. Å andra sidan, för att utveckla denna infrastruktur krävs normalt ekonomisk tillväxt. För att bryta denna motsättning krävs omfattande statliga investeringar som i vissa fall måste finansieras genom utländskt bistånd. Exemplet Sydkorea är talande. Där har omfattande bistånd från USA kombinerats med aktiva offentliga satsningar i infrastruktur.

Slutligen, kan fler länder följa NIC-ländernas exempel? I viss mån har detta redan skett. De sk nya export-länderna,

NEC-länderna²², har delvis genomgått samma utveckling (se Alikhiani & Havrylshyn [1981] samt Torstensson [1986]). Utvecklingen i dessa länder kommer att i avgörande grad bero på vilken handelspolitik som kommer att föras i de industrialiserade länderna. De nuvarande "frivilliga exportbegränsningarna" drabbar dessa länder speciellt hårt.

Handelspolitik, sysselsättning och inkomstfördelning

Det tycks alltså som om nationalinkomsten, allt annat lika, kan höjas med en exportbefrämjande politik. Ekonomisk tillväxt är emellertid inte det enda målet för den ekonomiska politiken. Hög arbetslöshet och undersysselsättning är ett stort problem i tredje världen. Därför är även effekterna på sysselsättningen en viktig aspekt då olika utvecklingsstrategier ska utvärderas. Sysselsättningen kan påverkas av handelspolitiken på tre sätt (Krueger [1984] s 23):

- (1) En frihandelsinriktad politik bör som följd av högre tillväxt leda till ökad sysselsättning.
- (2) Om produktionsstrukturen förändras i riktning mot ökad produktion av arbetsintensiva varor leder även detta till ökad sysselsättning. Enligt Heckscher-Ohlin-teoremet kan man förvänta sig att produktionen för export bör bli mer arbetsintensiv än den im-

²¹Balassa [1985] kommer dock med något motstridiga resultat. Han hävdar att de positiva effekterna av en liberal handelspolitik blir större för relativt fattiga länder. Singer [1988] menar dock att dessa slutsatser dras från ett alltför begränsat material där specialfallet (enligt Singer!) Sydkorea ges alltför stor vikt. Sammantaget tycks nog de empiriska resultaten stödja tanken att det är svårare för riktigt fattiga länder att uppnå ekonomisk utveckling genom exportorientering.

²²Tex Thailand, Filippinerna, Indonesien och Malaysia.

portsubstituerande produktionen. Förvånansvärt nog var den konventionella uppfattningen länge den motsatta. Ett flertal utvecklingsekonomer hävdade att exportbefrämjande åtgärder i och för sig kanske skulle leda till en hög tillväxt, men som en bieffekt också ge en högre arbetslöshet (se t ex Edwards [1974] s 29).

- (3) Handelspolitiken kan också påverka kapitalintensiteten i en viss given industri. Den handelspolitik som medför val av den arbetsintensivare tekniken bör, allt annat lika, leda till större efterfrågan på arbetskraft och därmed högre sysselsättning.

Dessa tre samband har undersökts empiriskt i NBERs regi. Det stod redan tidigare klart att faktor (1) talade för exportbefrämjande åtgärder som medel för att uppnå ökad sysselsättning. NBERs studier visade dock att även (2) och (3) pekade på detta. (Krueger [1983] kap 5-8 och Krueger [1984] s 24-25). Detta eftersom Heckscher-Ohlin-teoremet kunde förklara handelsmönstret i elva av de tolv länderna i studien och då dessutom den alltför kapitalintensiva produktionstekniken i många u-länder i sig är en följd av en importsubstituerande politik.

Den sysselsättningskapande effekten av en exportbefrämjande handelspolitik bör bidra till en jämnare inkomstfördelning (Balassa [1978] s 45-46). De arbetslösa eller undersysselsatta är normalt de fattigaste i tredje världen. Men hur är det för övrigt? Har den högre tillväxten i länder som fört en exportbefrämjande handelspolitik fördelats jämnt eller har ett fåtal redan rika blivit ännu rikare?²³ Erfarenheter från NIC-länder, såsom Sydkorea och Taiwan, visar att dessa, trots konservativa regimer, har en jämfört med andra u-länder, jämn inkomstfördelning (World Bank [1988] s 272-273). Man måste dock komma ihåg att dessa länder i flera avseenden är speciella. I både Syd-

korea och Taiwan har jordreformer i stor skala bidragit till utjämning av inkomstklyftorna. Detta tillsammans med en utbredd satsning på utbildning har kanske betytt mer för den jämna inkomstfördelningen än handelspolitiken.

Dock har även empiriska undersökningar som försökt isolera inflytandet av handelspolitik kommit till slutsatsen att inkomstfördelningen blir jämnare med en utåtorienterad handelspolitik. Det tycks framförallt vara kapitalägare som gynnas av protektionism, medan den lågavlönade arbetskraften missgynnas.²⁴ Sammantaget verkar det därför som om en utåtorienterad handelspolitik ger en jämnare fördelning av välfärden än en politik inriktad på importsubstitution. Detta stämmer väl överens med slutsatserna av teoretisk forskning. Enligt det sk Stolper-Samuelson-teoremet kommer ett lands rikliga faktor att tjäna på frihandel. Detta bör för u-länder betyda att inkomstfördelningen blir jämnare eftersom den rikliga faktorn, utbildad arbetskraft, också rimligen är den grupp som har lägst levnadsstandard.

Man kan emellertid inte bortse från att om de välbärgade klasserna har stor politisk makt kan alltid andra vägar vara tillgängliga för att gynna de redan rika även om handelspolitiken liberaliseras (se t ex Diaz-Alejandro [1976] s 240). Å andra sidan, med en omfattande exportsektor som utnyttjar utbildad arbetskraft i stor skala kan det i längden bli omöjligt att hålla tillbaks levnadsstandarden för dessa grupper.

²³ Denna fråga har Hamilton [1979] redan tidigare diskuterat i *Ekonomisk Debatt*.

²⁴ Se Krueger [1983] s 186-188 för en allmän diskussion. Schultz [1982] s 83-148 liksom Diaz-Alejandro [1976] undersöker effekterna av handelspolitik på inkomstfördelningen i Colombia, medan Vedovato [1985] kap 5 gör detsamma för Dominikanska Republiken.

Exportorientering – 90-talets utvecklingsstrategi?

Slutsatserna av det vi skrivit ovan är relativt klara. De länder som fört en utåt-orienterad handelspolitik har uppnått högre ekonomisk tillväxt än de länder som inriktat sig på importsubstitution. Denna högre tillväxt är till en del beroende på statiska resursallokeringsvinster, men minst lika viktiga tycks de dynamiska vinsterna vara. Samtidigt verkar en exportorienterad utvecklingsstrategi ge högre sysselsättning än en importsubstituerande. Inte heller tycks det finnas någon motsättning mellan en effektiv utrikeshandel och en jämn inkomstfördelning. I den mån handelspolitiken påverkar inkomstfördelningen verkar det vara i utjämnande riktning.

Det finns dock även vissa problem med en handelsorienterad utvecklingsstrategi. För det första tycks det som om det krävs en viss utvecklingsnivå för att med framgång kunna påbörja en exportorienterad utvecklingsstrategi. Det kan också vara så att export av råvaror inte ger samma positiva dynamiska effekter som handel med industrivaror. En annan sak som är viktig att betona är att handelspolitiken bara är en del av en samlad utvecklingsstrategi. Inte ens en mycket framgångsrik handelspolitik kan reparera en misslyckad utvecklingspolitik i övrigt. Man kan, som Lundahl, hoppas att den tid är förbi då utvecklingsekonomer betonade en och endast en faktor för att förklara ekonomisk utveckling.²⁵ Tyvärr ser man ibland tecken på att litteraturen om handel och utveckling håller på att ta ett steg bakåt i detta avseende.

Å andra sidan får man komma ihåg att på det sätt importsubstitutionspolitiken har kommit att föras i många länder har den inneburit mycket mer än bara generellt stöd för importsubstituerande industrier. Beslutsfattare i dessa länder har föredragit att detaljplanera den ekonomiska aktiviteten. Detta har lett till en rad

snedvridningar och trögheter i ekonomin (se t ex Södersten [1978] kap 14). Samtidigt har politiken inneburit en diskriminering mot jordbruket (se Lundahl [1987] s 10-20). Somliga hävdar att dessa och andra inslag inte är nödvändiga följder av importsubstitutionspolitik, utan att det bara är uttryck för en dålig form av en dylik politik (Streeten [1982]). Det är dock svårt att se hur importsubstitution skulle kunna föras utan att t ex diskriminera mot jordbruket.

Som nämnades redan i inledningen bör u-ländernas egna krav på oberoende och andra sk icke-ekonomiska mål respekteras. Den politik man nu för i delar av tredje världen med omfattande och invecklade marknadsstörningar är emellertid inte det bästa medlet för att uppnå dessa mål. Utvecklingen under det senaste decenniet har också visat att oberoende av omvärlden inte uppnås genom en importsubstituerande politik. Det tycks snarare vara så att de länder som nu för den mest inåtorienterade handelspolitiken är de som blivit mest beroende av världsekonomens utveckling, eftersom de saknar flexibilitet och möjligheter att skära ned en redan begränsad import när något oförutsett inträffar i omvärlden.

Ett annat allvarligt problem är den handelspolitik som den industrialiserade världen för. Det skulle troligen vara möjligt för fler länder att följa NIC-länderna i spåren om i-länderna avskaffade sina handelshinder mot u-landsprodukter. De som pläderar för solidaritet med tredje världen skulle använda sin tid bättre om de inriktade sig på att skapa en ny ekonomisk världsordning i detta avseende, i stället för att driva utopiska och verklighetsfrånvända tankar om "rättvisa priser och rättvisa byten" på världsmarknaden. En förnuftigare debatt bör inriktas på ett avskaf-

²⁵Jämför Lundahls [1979] diskussion om 50-talets utvecklingsteori och Lundahl [1988].

fande av tariffära och icke-tariffära handelshinder gentemot tredje världen. På samma sätt bör förespråkarna för s k socialklausuler (dvs krav om speciella arbetsvillkor i de exporterande länderna) inse att dessa i bästa fall är verkningslösa, och i sämsta fall ger negativa konsekvenser för de grupper de är tänkta att hjälpa.²⁶

Det finns också starka skäl för u-länderna att förändra inriktningen på de krav man för fram vid internationella förhandlingar. Som Srinivasan har påpekat skulle u-länderna tjäna mycket mer på att aktivt delta i GATT-överläggningar och där konsekvent kräva att bokstaven och andan i GATT-reglerna efterföljdes, än att som nu i FN och andra internationella fora ställa orealistiska krav på en "ny ekonomisk världsordning" (Srinivasan [1982] s 85-104).

Man kan som slutord instämma i Assar Lindbecks bedömning att "i själva verket är en insläppning av u-ländernas industriprodukter på våra marknader den i särklass viktigaste åtgärd vi kan vidta för att bidra till den ekonomiska utvecklingen i u-länderna" (Lindbeck [1979] s 27-34). Det är inte rimligt att kräva effektivitet och omstrukturering av ekonomierna i tredje världen om inte den industrialiserade världen solidariskt ställer upp och tar sin del av ansvaret genom att avskaffa de handelshinder som hindrar den ekonomiska utvecklingen i tredje världen. Det verkar nu som om regeringen vill ändra den svenska politiken på tekoområdet. Det är bra; låt oss gå vidare och avskaffa alla handelshinder mot export från tredje världen. Förhoppningsvis blir Sverige i sådana fall ett föredöme för övriga i-länder!

Referenser

- Balassa, B, [1978], "Export Incentives and Economic Performance". *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 114, s 24-61.
 - [1981], *The Newly Industrializing Countries in the World Economy*. John Hopkins University Press, Baltimore.

- [1985], "Exports, Policy Choices and Economic Growth in Developing Countries After the Oil Shock". *Journal of Development Economics*, Vol 18, s 23-35.
 Bell, M, Ross-Larson, B & Westphal, L, [1984], "Assessing the Performance of Infant Industries". *Journal of Development Economics*, Vol 16, s 101-127.
 Bhagwati, J, [1968], "The Theory and Practice of Commercial Policy: Departures from Unified Exchange Rates". *Special Papers in International Economics*, No 8, Princeton University Press, s 1-69.
 - [1971], "The Generalized Theory of Distortions and Welfare", i Bhagwati, J, Mundell, RA, Jones, R W & Vanek, J (eds), *Trade, Balance of Payments and Growth*. North-Holland, Amsterdam.
 - [1978], *Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes*. Ballinger, Cambridge, Mass.
 - [1988], *Protectionism*. MIT Press, Cambridge, Mass.
 - & Srinivasan, T N, [1975], *Foreign Trade Regimes and Economic Development: India*. Columbia University Press, New York.
 - [1983], *Lectures on International Trade*. MIT Press, Cambridge, Mass.
 Bigsten, A, [1988], "Bistånd och utveckling - vad har vi lart?" *Ekonomisk Debatt*, Årg 16, s 93-102.
 Blaug, M, [1980], *The Methodology of Economics*. Cambridge University Press, Cambridge.
 Blomström, M, & Hettne, B, [1981], *Beroende och underutveckling. Den latinamerikanska beroendeskolans bidrag till utvecklingsteorin*. Prisma, Stockholm.
 Burenstam Linder, S, [1986], *Den nya Nya världen*. Timbro, Stockholm.
 Chacholiades, M, [1978], *International Trade Theory and Policy*. McGraw-Hill, New York.
 Chenery, H B, [1961], "Comparative Advantage and Development Policy". *American Economic Review*, Vol 51, s 19-51.
 Chow, P C, [1987], "Causality Between Export Growth and Industrial Development". *Journal of Development Economics*, Vol 26.
 Corden, W M, [1984], "The Normative Theory of International Trade", i Jones, R W, & Kenen, P B, (red), *Handbook of International Economics, Vol 1*, s 65-130. North-Holland, Amsterdam.
 Diaz-Alejandro, C, [1975] "Trade Policies and Economic Development", i Kenen, P B, (red), *International Trade and Finance*. MacMillan, London.
 - [1976], *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Colombia*. Columbia University Press, New York.

²⁶Se Hansson [1983a] och [1983b] för en diskussion om konsekvenserna av socialklausuler. Vi menar att socialklausuler dock, i vissa mycket speciella fall, kan ha ett berättigande när de kan få politiska effekter såsom fallet kan bli i Sydafrika. Hansson och Lundahl [1984] diskuterar från något annorlunda utgångspunkter socialklausuler mot apartheid.

- Edwards, E O, [1974], *Employment in Developing Countries*. Columbia University Press, New York.
- Feder, G, [1982], "On Exports and Economic Growth". *Journal of Development Economics*, Vol 12, s 59-73.
- Frank, C, Kim, K M, & Westphal, L, [1976], *Foreign Trade Regimes and Economic Development: South Korea*. Columbia University Press, New York.
- Hamilton, C, [1979], "Tillväxt och inkomstfördelning i de nya industriländerna". *Ekonomisk Debatt*, Årg 7, s 346-354.
- [1985], "Follies of Policies for Textile Imports in Western Europe". *World Economy*, Vol 8, s 219-234.
- Hansson, G, [1983a], *Social Clauses and International Trade*. Croom Helm, London.
- [1983 b], "Arbetsvillkor och handelspolitik". *Ekonomisk Debatt*, Årg 11, s 105-112.
- [1984], "Världshandelns utveckling och tredje världen". I Andersson, C, Heikensten, L & de Vylder, S, *Bistånd i kris. En bok om svensk utlandspolitik*. Liber Förlag, Stockholm.
- & Lundahl, M, [1984], "A Social Clause Against Discrimination in the Labor Market". *Journal of Development Economics*, Vol 14, s 395-405.
- Havrylyshyn, O & Alkhani, I, [1982], "Is There Cause for Export Optimism? An Inquiry Into the Existence of a Second Generation of Successful Exporters". *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 118, s 651-663.
- Heitger, B, [1987], "Import Protection and Export Performance - Their Impact on Economic Growth". *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 117, s 249-261.
- Helleiner, G K, [1986], "Outward Orientation, Import Instability and African Economic Growth: An Empirical Investigation", i Lall, S & Stewart, F, (red), *Theory and Reality in Development*. MacMillan, London.
- Kavoussi, R M, [1984], "Export Expansion and Economic Growth: Further Empirical Evidence". *Journal of Development Economics*, Vol 14, s 241-250.
- [1985], "International Trade and Economic Development: The Recent Experience of Developing Countries". *Journal of Developing Areas*, Vol 19, s 379-392.
- Krueger, A O, [1974], *Foreign Trade Regimes and Economic Development*. Columbia University Press, New York.
- [1978], *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences*. Ballinger Press, Cambridge, Mass.
- [1980], "Trade Policy as an Input to Development". *American Economic Review*, Vol 70, s 288-292.
- [1983], *Trade and Employment in Developing Countries, Vol 3: Synthesis and Conclusions*. Chicago University Press, Chicago.
- [1984a], "Comparative Advantage and Development Policy 20 years Later", i Syrquin, M, Taylor, L, & Westphal, L, (red), *Economic Structure and Performance: Essays in Honour of Hollis Chenery*. Academic Press, New York.
- [1984b], "Trade Strategies and Employment in Developing Countries". *Finance & Development*, s 23-26.
- [1984c], "Trade Policies in Developing Countries", i Kenen, P, & Jones, R W, (red), *Handbook of International Economics*, Vol 1, s 519-569. North-Holland, Amsterdam.
- [1987], "The Importance of Economic Policy in Development: The Contrast Between Korea and Turkey", i Kierzkowski, H (red), *Protection & Competition in International Trade*, Basil Blackwell, Oxford & New York.
- & Tunces, B, [1982], "Empirical Test of the Infant Industry Argument". *American Economic Review*, Vol 72, s 1142-1152.
- Lundbeck, A, [1979], "Den bästa u-landshjälpen". *Ekonomisk Debatt*, Årg 7, s 27-34.
- Little, I, Scitovsky, T, & Scott, M, [1970], *Industry and Trade in Some Developing Countries, A Comparative Study*. Oxford University Press, London.
- Lundahl, M, [1979], "Tillväxt och kapitalbildning i femtiotalets utvecklingsekonomi: Några viktiga teorier", i Lundahl, M, & Sodersten, B, (red), *Utvecklingsekonomi*. Bonniers, Stockholm.
- [1987], "U-ländernas jordbrukspolitik". *Ekonomisk Debatt*, Årg 15, s 10-20.
- [1988], "Utvecklingsekonomi under efterkrigstiden - några huvudlinjer". *Ekonomisk Debatt*, Årg 16, s 378-388.
- McCarthy, F D, Taylor, L & Talati, C, [1987], "Trade Patterns in Developing Countries 1964-1982". *Journal of Development Economics*, Vol 27, s 5-39.
- Milner, C, [1988], "Trade Strategies and Economic Development: Theory and Evidence", i Greenaway, D, (red), *Economic Development and International Trade*. MacMillan, London.
- Mlawa, H M, [1983], *The Acquisition of Technology, Technological Capability and Technical Change: A Study of the Textile Industry in Tanzania*. Unpublished PhD Dissertation, University of Sussex, Brighton.
- Myint, H, [1979], "Exports and Economic Development of Less Developed Countries", i Adelman, I, (red), *Economic Growth and Resources, Vol 4*. MacMillan, London.
- Myrdal, G, [1957], *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. Ducksworth, London.
- Occampo, J A, [1986], "New Developments in Trade Theory and LDCs". *Journal of Development Economics*, Vol 22, s 129-170.
- Pack, H, [1988], "Industrialization and Trade", i Chenery, H & Srinivasan, T N, (red), *Handbook of Development Economics*, Vol 1. North-Holland, Amsterdam.
- Prebisch, R, [1959], "Commercial Policy in the Underdeveloped Countries". *American Economic Review*, Vol 49, s 415-425.
- Ram, R, [1985], "Exports and Economic Growth: Some Additional Evidence". *Economic Development and Cultural Change*, Vol 33:415-425.
- Riedel, J, [1988], "Trade as an Engine of Growth: Theory and Evidence", i Greenaway, D, (red), *Economic Development and International Trade*. MacMillan, London.
- Sapsford, D, [1988], "The Debate Over Trends in

- the Terms of Trade", i Grenaway, D, (red), *Economic Development and International Trade*. MacMillan, London.
- Schultz, T P, [1982], "Effective Protection and The Distribution of Personal Income by Sector in Colombia", i Krueger, A E (red), *Trade and Employment in Developing Countries*, Vol 2, *Factor Supply and Substitution*. Chicago University Press, Chicago.
- Sen, A K, [1970], *Collective Choice and Social Welfare*. Holden-Day, San Fransisco.
- [1988], "The Concept of Development", i Chenery, H, & Srinivasan T N, (red), *Handbook of Development Economics*, Vol 1, s 9-37. North-Holland, Amsterdam.
- Singer, H W, [1950], "The Distribution of Gains Between Investing and Borrowing Countries". *American Economic Review*, Vol 40, s 232-236.
- , [1988], "The World Development Report 1987 on the Blessings of Outward Orientation: A Necessary Correction". *Journal of Development Studies*, Vol 24, s 232-236.
- & Gray, P, [1988], "Trade Policy and Growth of Developing Countries: Some New Data". *World Development*, Vol 16, s 395-403.
- Srinivasan, T N, [1982], "Why Developing Countries Should Participate in the GATT System?". *World Economy*, Vol 5, s 85-104.
- Stewart, F, [1984], "Recent Theories of International Trade: Some Implications for the South", i Kierzkowski, (red), *Monopolistic Competition and International Trade*. Oxford University Press, Oxford.
- Streeten, P, [1982], "A Cool Look at Outward-looking Strategies for Development". *World Economy*, Vol. 5, s 159-169.
- [1983], "Development Dichotomies". *World Development*, Vol 11, s 875-889.
- Svedberg, P, [1979], "Imports substitution – en misslyckad utvecklingsstrategi?". *Ekonomisk Debatt*, Årg 7, s 393-405.
- [1980], "Exportpromotion – 80-talets utvecklingsstrategi?". *Ekonomisk Debatt*, Årg 8, s 28-42.
- Södersten, B, [1964], *A Study of Economic Growth and International Trade*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- , [1978], *Internationell ekonomi*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- , [1987], "Sverige och tredje världen", i Södersten, B, (red), *Marknad och Politik*. Dialogos, Lund.
- Torstensson, J, [1986], "En analys av svensk utrikeshandel 1983". Stencil. Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.
- [1987], "Handelsteorier och Sveriges utrikeshandelsberoende". *Ekonomisk Debatt*, Årg 15, s 579-584.
- Vedovato, C, [1985], *Politics, Foreign Trade and Economic Development in the Dominican Republic*. Lund Economic Studies, No 32, Lund.
- World Bank, [1987], *World Development Report 1987*. Oxford University Press, Oxford.
- [1988], *World Development Report 1988*, Oxford University Press, Oxford.